

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

GENU POP - webmaster

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

© 2015 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

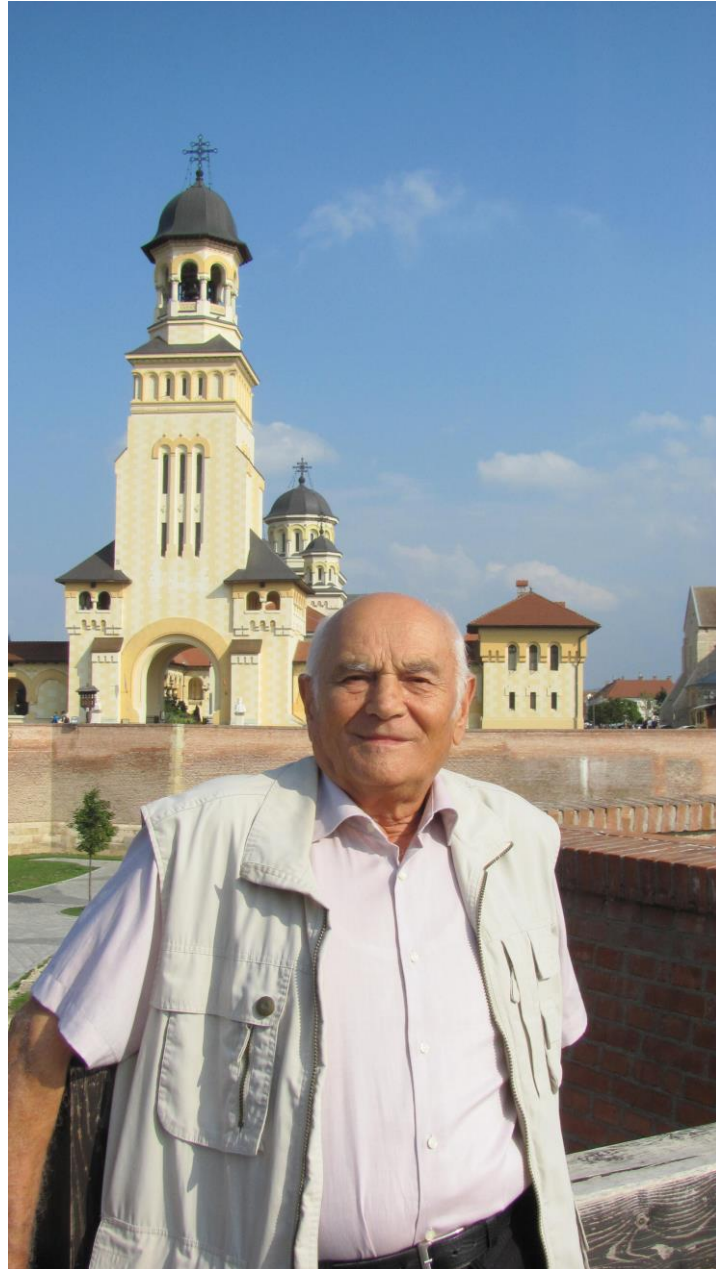

MMXV

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA, BRÎNDUȘA
CIUGUDEAN

Textele nepublicate nu se restituie.

Gheorghe Anghel

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

RADU OTA, Gheorghe Anghel, maestru al muzeografiei românești...XI

STUDII – STUDIES

ANAMARIA TUDORIE, Date privind morfologia ceramicii Starčevo-Criș de la Cristian I (județul Sibiu).....	1
<i>Data regarding the morphology of Starčevo-Criș pottery from Cristian I (Sibiu county).....</i>	
ELENA-CRISTINA NIȚU, FLORENTINA MARȚIȘ, SABIN ADRIAN LUCA, Considerații tehnologic și funcționale asupra materialului litic cioplit din așezarea Cristian I (Neolitic timpuriu – Starčevo-Criș I).....	11
<i>Techno-typological and functional considerations of chipped stone materials from Cristian I settlement (early neolithic - Starčevo - Criș I).....</i>	
SABIN ADRIAN LUCA, FLORENTINA MARȚIȘ, Semne și simboluri preistorice în Transilvania (1). „Tăblița secretă”. Așezarea neolitică și eneolitică de la Tărtăria-Gura luncii (jud. Alba).....	35
<i>Prehistoric Signs and Symbols in Transylvania (1). "The secret tablet". Neolithic and Eneolithic settlements from Tărtăria- "Gura luncii" (Alba county).....</i>	
MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Noi precizări cu privire la succesiunea depunerilor neolitice de la Limba-Oarda de Jos (jud. Alba).....	47
<i>New considerations about the Neolithic deposits in the archaeological site at Limba - Oarda de Jos (Alba county).....</i>	
GHEORGHE LAZAROVICI, CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI, SORIN COLESNIUC, SOTE ANGELESKI, Muntele Teasc. Despre sanctuare în natură (II).....	85
<i>The Teasc mountain. About sanctuaries in the nature (II).....</i>	

CORNELIU BELDIMAN, DAN-LUCIAN BUZEA, DIANA-MARIA SZTANCS, BJÖRN BRIEWIG, Microscopy of prehistoric symbolic artefacts. <i>Wietenberg</i> decorated antler plate discovered at Șoimeni, Harghita county (II).	113
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, RADU OTA, TEODOR MUNTEAN, MARIUS RĂZA, OVIDIU OARGA, DAN ANGHEL, Raport preliminar cu privire la săpăturile arheologice preventive întreprinse la Gâmbaș – sit 2.....	133
<i>Preliminary report regarding rescue archaeological excavations at Gâmbaș – site 2.....</i>	
DAN ANGHEL, MONICA URSU, Contribuția investigațiilor multidisciplinare în vederea restaurării unor piese de armament și harnașament din perioada Regatului dac..	181
<i>Contribution of interdisciplinary investigations to restoration of some pieces of arms and harness from the period of Dacian kingdom .....</i>	
CSABA SZABÓ, Romans in the garden. Notes on some recently attested stone monuments from Alba Iulia.....	217
<i>Romani în grădini. Note despre câteva monumente de piatră recent identificate la Alba Iulia.....</i>	
RADU OTA, CSABA SZABÓ, Cultul lui Cybele - Magna Mater în Dacia romană.....	227
<i>The cult of Cybele – Magna Mater in Roman Dacia .....</i>	
RADU CIOBANU, O nouă statueta descoperită la Apulum cu reprezentarea unui zeu fluvial – elemente de mitologie comparată, probleme de iconografie și stil.....	245
<i>Une nouvelle statuette récemment découverte à Apulum avec la représentation d'un dieu fleuve - éléments de mythologie comparée, questions d'iconographie et de style.....</i>	
ANDREEA ALMĂJANU, RADU OTA, Cultul lui Apollo la Apulum	259
<i>The cult of Apollo at Apulum.....</i>	
SORIN ȘERBAN, Metode și tehnici diferite de restaurare a două vase de tip <i>terra sigillata</i> descoperite în <i>principia</i> castrului legiunii a XIII-a Gemina de la Apulum.....	279
<i>Different restoration methods and techniques of two terra sigillata vessels discovered in principia of the roman fort of XIII Gemina legion from Apulum.....</i>	
CĂLIN COSMA, Observații privind prezența războinicilor avari în Podișul Transilvaniei în perioada secolelor VII-VIII.....	293
<i>Notes on the presence of avar warriors in the Transylvanian plateau during the 7th-8th centuries.....</i>	

AUREL DRAGOTĂ, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, MATEI DRÎMBĂREAN, VALENTIN DELEANU, The early medieval necropolis from Alba Iulia - <i>Izvorul împăratului</i> . Archaeological researches in 2014.....	321
FLORIN CIULAVU, Cercetările arheologice efectuate la monetăria de la Alba Iulia – prezentare generală.....	351
<i>Archaeological excavations at the Alba Iulia mint – general presentation.....</i>	

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

HORIA CIUGUDEAN, Alin Frânculeasa, <i>Cimitirul din epoca bronzului de la Câmpina (jud. Prahova)</i> , Muzeul județean de istorie și arheologie Prahova, Seria Arheologie VII, Editura Cetatea de Scaun 2014, 353 p (incl. 113 planșe).....	377
RADU CIOBANU, Cult and Votive Monuments in the Roman Provinces (Proceedings of the 13th International Colloquium on Roman Provincial Art – <i>Corpus Signorum Imperii Romani</i>) – ed. Cristina-Georgeta Alexandrescu, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015, 384 pag.....	381
Lista autorilor.....	389

Gheorghe Anghel, maestru al muzeografiei românești

În cei peste 125 ani de existență a Muzeului din Alba Iulia s-au afirmat numeroase personalități ale istoriografiei, arheologiei, muzeografiei și științei restaurării din România, care și-au adus un însemnat aport la dezvoltarea acestor domenii. Printre acestea vom aminti câteva nume de referință care au intrat în istoria prestigioasei instituții de cultură: Adalbert Cserni – fondatorul muzeului, Ion Berciu – cel care a reorganizat muzeul începând cu finalul perioadei interbelice, Alexandru Popa, Nicolae Josan, Vasile Moga, Radu Ciobanu, Viorica Suciș și Horia Ciugudean.

Volumul de față este dedicat domnului Gheorghe Anghel cu ocazia împlinirii frumoasei vârste de 80 de ani. Un remarcabil portret al Domniei sale a fost realizat de distinsa sa colegă, doamna Viorica Suciș, cu ocazia împlinirii vârstei de 70 ani, în numărul XLII al anuarului nostru.

Gheorghe Anghel s-a născut în satul Șard, comuna Ighiu, județul Alba, la 7 aprilie 1935. Fiu al Mariei și al lui Petru Anghel, a cunoscut îndeaproape realitățile satului românesc. Părinții sărbătoritului nostru s-au ocupat îndeaproape de educația fiului lor, încurajându-l să urmeze cursurile Școlii elementare din Șard, apoi a Școlii Pedagogice din Deva. Studiile sale au fost încununate de absolvirea în anul 1958 a Facultății de Istorie-Filozofie, secția Istorie a Universității ”Victor Babeș” din Cluj-Napoca. Aici a avut șansa de a audia cursurile unor mari personalități ale istoriografiei naționale și europene, profesori de prestigiu precum acad. Constantin Daicoviciu, Mihail Macrea, Nicolae Lascu, acad. Virgil Vătășianu, acad. Ștefan Pascu și mulți alții.

Tânărul cercetător al Evului Mediu românesc a fost sfătuit de profesorii săi să elaboreze o teză de doctorat cu o tematică dificilă, prin care se dorea deschiderea de noi drumuri în cercetarea istoriei medievale românești. Eforturile sale au fost încununate prin susținerea tezei în anul 1978, intitulată *Fortificații medievale din sud-vestul Transilvaniei*, al cărei conducător științific a fost acad. Ștefan Pascu. În general o teză bună de doctorat trebuie să fie publicată! Cu ajutorul editurii Dacia, în anul 1986, a văzut lumina tiparului una din cele mai valoroase monografii ale Evului Mediu românesc, ”Fortificații medievale de piatră din secolele XIII-XVI”. Prin această lucrare Gheorghe Anghel și-a câștigat renumele de *fondator al castelologiei românești*.

Cercetările Domniei sale au atras atenția specialiștilor de peste hotare, care l-au invitat la opt congrese internaționale, printre care amintim cele de la Durham, Teheran, Basel și Roma. Recunoașterea profesională din partea lumii științifice s-a concretizat și prin acceptarea sa ca membru al unor prestigioase organizații științifice internaționale: Societatea Amicii Ceramicii Romane

(Elveția), Societatea de Numismatică (Belgia) și Societatea de Studii Mithraice (India).

Lista publicațiilor științifice semnate de Gheorghe Anghel a fost întocmită de doamna Viorica Suci în materialul amintit anterior. Vom aminti selectiv câteva cărți și studii care au adus un însemnat aport la dezvoltarea cercetării Evului Mediu și epocii moderne: Gh. Anghel, *Cetăți medievale din Transilvania*, Ed. Meridiane, București, 1971; Gh. Anghel, *Fortificații medievale din piatră din sec. XIII-XVI*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1986; Gh. Anghel, *De la Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei la Episcopia de Alba Iulia*, Alba Iulia, 1993; Gh. Anghel, "Trei tezaure monetare din secolul al XVII-lea, descoperite la Alba Iulia", *Apulum*, V, 1964, p. 375-406; Gh. Anghel, "Săpăturile arheologice de la cetatea feudală de la Piatra Craivii", *Apulum*, V, 1964, p. 309-322; Gh. Anghel, "Date noi în legătură cu apeductele medievale de la Alba Iulia", *Sargetia*, V, 1968, p. 155-163; Gh. Anghel, "Mesures de capacité medievales employées en Transylvanie au Musée d'Histoire d'Alba Iulia", *Noesis*, II, 1974, p. 163-167; Gh. Anghel, "Castelul de la Hunedoara", *Sargetia*, XI, 1974-1975, p. 363-376; Gh. Anghel, "Les forteresses moldaves de l'époque de l'époque d'Etienne le Grand", *Château-Gaillard*, Caen, VII, 1975, p. 21-34; Gh. Anghel, "Despre apariția primelor donjoane de piatră din Transilvania", *Apulum*, XVIII, 1980, p. 195-220; Gh. Anghel, "Considerații generale privind tipologia cetăților medievale din România", *Apulum*, XIX, 1981, p. 151-163; Gh. Anghel, "Considérations sur l'architecture des fortifications romain du XIII au XVI siècles", *Château-Gaillard*, Caen, IX-X, p. 273-292; Gh. Anghel, H. Ciugudean, "Cimitirul feudal timpuriu de la Blandiana (jud. Alba)", *Apulum*, XXIV, 1987, p. 170-196; Gh. Anghel, "Despre evoluția teritorială a orașului antic, medieval și modern Alba Iulia", *Apulum*, XXXI, 1994, p. 283-302; Gh. Anghel, "Necropola birituală, prefeudală de la Ghirbom", *Apulum*, XXXIV, 1997, p. 255-271; Gh. Anghel, "Vauban și fortificațiile bastionare din Transilvania și Banat (sec. XVII-XVIII)", *Sargetia*, XXVII/1, 1998, p. 581-631; Gh. Anghel, V. Suci, "Mărturii ale plutăritului în Transilvania din antichitate, evul mediu și perioada modernă. Rolul orașului Alba Iulia în istoria plutăritului", *Apulum*, XLI, 2004, p. 367-386; Gh. Anghel, "Construcții de apărare executate de Giovanni Morando Visconti în cetatea medieval de la Alba Iulia la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea", *Apulum*, L, 2013, p. 167-181.

Prin cercetările arheologice efectuate sub conducerea științifică a Domniei sale au fost aduse noi și valoroase informații privind epoca migrațiilor, evul mediu timpuriu și dezvoltat, perioada premodernă și cea modernă din istoria Transilvaniei. Amintim săpăturile arheologice de la Piatra Craivii, Tăuți, Cetatea de Baltă, Sânmiclăuș, Blandiana, Berghin, Ghirbom, Alba Iulia – Stația de Salvare, Alba Iulia – ravelinul Sf. Francisc de Paola și multe altele.

Gheorghe Anghel a fost un manager de mare valoare, conducând Muzeul din Alba Iulia 23 de ani, între 1971 și 1994, fiind cel mai longeviv din istoria instituției noastre. Meritele Domniei sale sunt indiscutabile, și au fost amintite în portretul redactat de Viorica Suciuc acum un deceniu. Vom reaminti că sub conducerea sa patrimoniul mobil al Muzeului s-a îmbogățit cu numeroase bunuri cu valoare arheologică (aici incluzând și pe cele numismatice), bibliofilă, etnografică, documente de arhivă etc. În perioada mandatului său patrimoniul Muzeului din Alba Iulia s-a îmbogățit cu peste 300.000 de asemenea bunuri. A fost inițiatorul organizării sesiunii științifice anuale a Muzeului încă din primul an în care a preluat funcția de director. A reorganizat de numeroase ori expoziția de bază, iar sub conducerea sa a fost restaurată clădirea Sălii Unirii în anul 1993. De asemenea a pus umărul la înființarea câtorva instituții muzeale: Muzeul Pavilionar al Mineritului din Roșia Montană, Muzeul "Avram Iancu" din Câmpeni și Muzeul din Blaj.

Domnul Gheorghe Anghel nu și-a uitat originile, și ca veritabil fiu al satului a contribuit substanțial la editarea monografiei localității în care s-a născut și copilărit. Astfel a văzut lumina tiparului lucrarea semnată alături de Gh. Măhăra și M. Munteanu, *Șard – un sat din "Țara Vinului"*, Ed. Altip, Alba Iulia, 2006.

A susținut în continuare apariția a 25 noi numere ale anuarului *Apulum*, în ale cărui pagini au continuat să publice nume grele ale istoriografiei românești și mondiale.

Domnul Gheorghe Anghel continuă să fie o persoană activă care participă la viața științifică a Muzeului din Alba Iulia, oferind sfaturi utile și pertinente colegilor mai tineri. Vor rămâne în amintirile mele fructuoasele discuții științifice despre diversele aspecte ale vieții romane de la Apulum, dar mai ales cele cu privire la problema "anului 1000" de la Alba Iulia, grupurile Mediaș și Blandiana A, existența unui voievodat la Bălgrad, problema episcopului Hyerotheos șamd. Domnul Gheorghe Anghel, prin personalitatea sa excepțională, se constituie drept o adevărată enciclopedie. N-am să uit discuțiile pe diverse tematici avute în biroul meu sau la bibliotecă, dar și în plimbările noastre din Cetatea Alba Carolina. Țin minte cum mi-a povestit în detaliu procesul de fabricare a vinului spumant, apoi soiurile de struguri care se cultivă în zona sa natală. Domnia sa are un umor debordant, fiind expert în a spune bancuri. Este un om care știe să-și trăiască viața, bucurându-se de tot ceea ce-i oferă mai frumos aceasta.

Cu prilejul lansării acestui număr al anuarului *Apulum* îi urăm sărbătoritului nostru viață lungă, multă sănătate și un sincer La mulți ani!

Radu OTA, Alba Iulia

**SEMNE ȘI SIMBOLURI PREISTORICE ÎN TRANSILVANIA (1).
„TĂBLIȚA SECRETĂ”.
AȘEZAREA NEOLITICĂ ȘI ENEOLITICĂ DE LA
TĂRTĂRIA-GURA LUNCII (JUD. ALBA)**

Sabin Adrian LUCA
Muzeul Național Brukenthal Sibiu
Universitatea ”Lucian Blaga” Sibiu
Florentina MARȚIȘ
Universitatea ”Lucian Blaga” Sibiu

Cuvinte cheie: Tărtăria “Gura Luncii” (jud. Alba), România, tăbliță din lut nears (?), semne, simboluri preistorice secrete, neolitic.

Key words: Tărtăria “Gura Luncii” (Alba County), România, unburned ceramic tablet (?), secret prehistoric signs, symbols, Neolithic.

Așezarea de la Tărtăria-*Gura Luncii* este cunoscută în literatura de specialitate din anul 1906¹. După săpături în timpul celui de al doilea război mondial realizate și publicate de K. Horedt², urmează altele duse la bun sfârșit de N. Vlassa³. Încă din acel moment apar unele probleme, legate de istoria romanțată a arheologiei, între doi dintre cei mai importanți cercetători ai neoliticului și eneoliticului transilvănean: N. Vlassa și I. Paul (legate, în special, de schema cronologică internă a sitului și de relațiile cu lumea culturală din jurul așezării și orizonturilor culturale cuprinse de acesta). Problemele sunt expuse – este drept, firav și în treacăt – și în prezentarea lui I. Paul la decernarea titlului de *Doctor Honoris Causa* a Universității din Timișoara⁴. Descoperirea *Tăblițelor de la Tărtăria* și toată povestea stârnită în jurul lor a făcut deliciul cercetătorilor în ultimii peste 50 de ani. Unii pro, alții contra. Unii exprimându-și opiniile la adresa stratigrafiei și poziției stratigrafice a acestora, alții la semnele ce apar pe cele trei tăblițe (natură, origine, semnificație și implicații).

Și eu am încercat să-mi lămuresc poziția și atitudinea atunci când am aderat la un grup de lucru care se ocupă cu cercetarea semnelor, simbolurilor și – chiar, spun unii – la cunoașterea și explicarea unei „scrieri dunărene”. Acest

---

¹ Orosz 1908.

² Horedt 1949.

³ Vlassa 1963; Vlassa 1976; Vlassa 1976a.

⁴ Paul 2007.

grup de lucru, condus de J. Marler, a editat mai multe volume⁵. Ultimul dintre acestea – cel din anul 2014 – a fost dedicat total cercetărilor de la Tărtăria⁶.

Desigur că a existat și există și un coordonator român al cercetării, acesta fiind Gh. Lazarovici. De-a lungul vieții el a căutat să explice cât mai în amănunt care au fost condițiile descoperirii acestor artefacte unice în Europa, modul de manufacturare a acestora, implicațiile semnelor și simbolurilor de aici asupra dezvoltării generale a civilizației dunărene și multe alte aspecte⁷. Unul dintre doctoranzii profesorului Gh. Lazarovici, M. Merlini, și-a făcut o profesiune de credință în a promova ideea de „scriere dunăreană”⁸. S-a continuat cu un ritm asiduu și recercetarea tuturor aspectelor legate de *Tăblițele de la Tărtăria*⁹.

Și alți cercetători și-au spus opiniile asupra acestei (-or) probleme și cităm pe cele venite de la A. László¹⁰, C.-M. Lazarovici¹¹ și G. D. Zanotti¹².

Ideea generală a articolului de față nu este cea de a ne pune pe unul dintre locurile – pozițiile – antagonice ce decurg din această dispută, așa cum, mai nou, o face – ofensiv – o cercetătoare germană¹³. În acest moment pot remarca doar faptul că perioada îndelungată și întunecată a comunismului nu este înțeleasă în sensul său profund de cei care o memorează și o cunosc din cărți sau din povești spuse de alții.

Am descoperit și noi o tăbliță din lut, evident că reflectând ideile unei alte civilizații – cultura Turdaș, la Turdaș-*Luncă* –, nu ca cea a culturii Petrești, cum este cazul aici și acum, la Tărtăria. Sunt evidente unele similitudini, dar și distanța conceptuală a mesajului transmis prin simbolurile ce acoperă piesa¹⁴. În al doilea articol citat în nota 14 am căutat să grupăm semnele tăbliței de la Turdaș pentru a putea „citi ceva”. Deziluzia noastră s-a concretizat prin concluzia după care aceste tăblițe din lut ars reprezintă o „poveste” cunoscută doar de purtătorul ei. Este evident că, după decesul purtătorului – sau a doi-trei urmași ai acestuia, „cunoscătorii semnificației” –, sensul mesajului se pierde pentru totdeauna.

⁵ Marler (ed.) 2008; Marler, Dexter (eds.) 2009; Luca (ed.) 2009; Maxim, Marler, Crișan (eds.) 2009.

⁶ Marler (ed.) 2014.

⁷ Lazarovici 2009; Lazarovici, Kalmar 1991; Lazarovici, Merlini 2005; Lazarovici, Merlini 2008; Merlini, Lazarovici 2008.

⁸ Merlini 2009.

⁹ Lazarovici *et alii* 2011.

¹⁰ László 2009.

¹¹ Lazarovici 2010.

¹² Zanotti 1983.

¹³ Qasim 2013.

¹⁴ Luca 1993; Luca *et alii* 2009.

În anul 2010 am reînceput cercetările de la Tărtăria-*Gura Luncii* după un sistem de cercetare superior celor anterioare, dorind obținerea unui profil stratigrafic complex, pentru a lămuri cu mai multă exactitate toate aspectele istorice și culturale ale sitului¹⁵. S-a început și publicarea unor părți din documentații¹⁶. La rândul meu, am căutat să public materiale arheologice inedite de la Tărtăria¹⁷, sau să încadrez stratigrafia de aici între observațiile cu acest scop din marile și dinamicele situri preistorice, neolitice, transilvănene¹⁸.

În anul 2014 s-au început și cercetări preventive în sit, precum și în zona din jurul acestuia. Vom publica într-un termen rezonabil principalele rezultate ale acestor cercetări¹⁹.

Cu această ocazie am descoperit, în condiții stratigrafice clare, o piesă care este – fără îndoială – o tăbliță cu semne sacre.

Fișa complexului C LXV, secțiunea stratigrafică S₁, Tărtăria-*Gura Luncii* (**foto 1-2; fig. 1**).

S-au excavat -0,50 m de la nivelul de călcare de astăzi, până pe nivelul de chirpici ars, unde apar locuințele vinciene. S-a ras suprafața din jurul locuinței, lângă cea cu numărul L XIV, spre est, în apropierea căreia apare un complex circular având dimensiuni 1,20 X 1 m, cu umplutură constituită dintr-un sol deschis la culoare, gălbui-lutos, compact, dens, în care se află ceramică Petrești. În urma amenajării terasamentului de cale ferată (în secolul XX), nivelurile superioare au fost afectate, îndepărtate, astfel că, din nivelul Petrești s-a păstrat doar fundul complexului citat, de aproximativ 0,40 m adâncime. În umplutura complexului C LXV, la aproximativ 0,30 m în adâncime, aproape de fundul acestuia a apărut o plăcuță circulară de ceramică nearsă (?), uscată forțat, probabil lângă o sursă de căldură, pe suprafața căreia sunt semne superficiale făcute intenționat (trebuie să remarc faptul că acestea sunt datele trecute în jurnalele de șantier de echipa de arheologi). Contextul în care a apărut piesa este format dintr-un pat de pietre și râșnițe așezate pe o jumătate din fundul gropii (**foto 1**). Complexul a deranjat câteva gropi de stâlpi ai locuinței L XIV în zona de est.

Menționăm că, funcție de stratigrafia normală a sitului, lucrările de amenajare a căii ferate, dar și cele pentru amenajarea șanțului unei fortificații în secolul XIII d.Chr., au făcut să „dispară” cel puțin 1,5 m de stratigrafie în zona cercetată. Gropile Petrești ajung – nu de puține ori, în sit – la adâncimi de peste 2 m, după observațiile noastre anterioare, acolo unde construcția medievală nu a distrus partea superioară a acestuia.

¹⁵ Luca *et alii* 2009a; Luca *et alii* 2011; Luca *et alii* 2012.

¹⁶ Dumitrescu-Chioar *et alii* 2014.

¹⁷ Luca 2003.

¹⁸ Luca 2001, p. 147-151.

¹⁹ Luca (coord.) 2015.

Foto 1. Tărtăria-*Gura Luncii*, jud. Alba, 2014, groapa C LXV.

Foto 2. Tărtăria-*Gura Luncii*, jud. Alba, 2014, groapa C LXV.

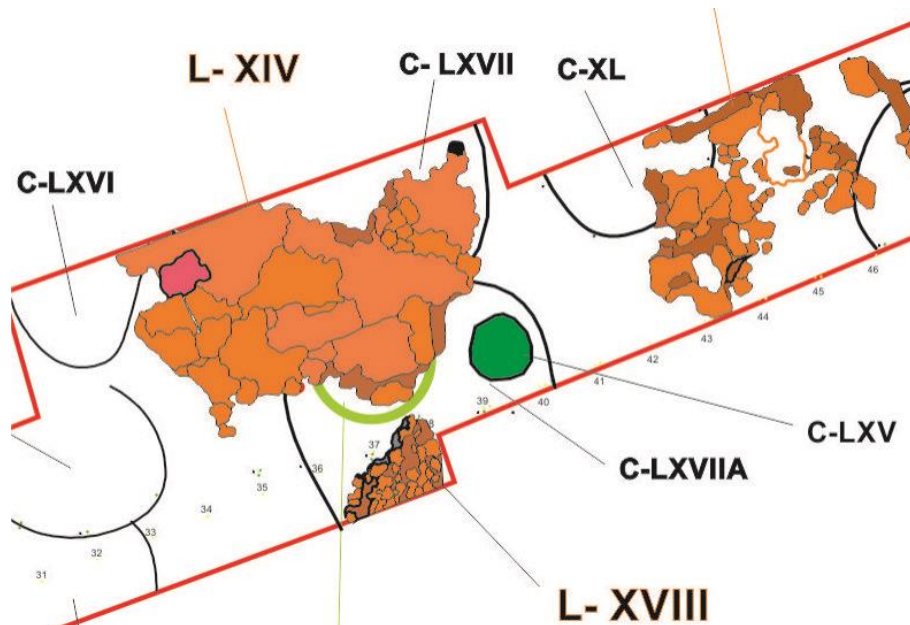

Fig. 1. Tărtăria-Gura Luncii, jud. Alba, 2014, groapa C LXV și detalii ale zonei cercetate.

Primul orizont *in situ* al așezării este – de fapt, al doilea ca vechime – aparținător, culturii Vinča, faza A. Acesta este caracterizat prin prezența unor construcții masive, la dărâmarea cărora au rămas *in situ* mari mase de chirpici ars. Și gropile de stâlpi din jurul gropii aparțin aceleiași culturi. Dintr-o întâmplare, complexul C LXV a fost realizat în așa mod încât nu a afectat prin prezența sa structurile de fundare Vinča A. S-au distrus – însă – dărâmăturile arse ale complexului-locuință L XIV și a complexului C LXVIIA, tot Vinča A.

Dar să ajungem și la piesă. Citez încă o dată din observațiile de la descoperire: „plăcuță circulară de ceramică nearsă, uscată forțat, probabil lângă o sursă de căldură, pe suprafața căreia sunt semne superficiale făcute intenționat”. Ba chiar – la o observare superficială – pare a fi o gresie, lucru ce nu este real – după opinia noastră. Această observație a mai fost folosită cândva în disputa legată de originalitatea pieselor de la Tărtăria (cele trei, deja celebre). Noi nu am „reîntărit-o” (fizic sau chimic) prin nici o metodă. Se poate viziona așa cum a apărut din pământ. Mai mult, aceasta, tăblița, păstrează urmele de degete din momentul realizării (sub forma unor impresiuni), mai ales pe „partea din față”, semn că nu a fost finisată foarte atent.

Foto 3. Tărtăria-*Gura Luncii*, jud. Alba, 2014, groapa C LXV, tăbliță, partea din față-avers.

Foto 4. Tărtăria-*Gura Luncii*, jud. Alba, 2014, groapa C LXV, tăbliță, partea din față-avers.

Foto 5. Tărtăria-*Gura Luncii*, jud. Alba, 2014, groapa C LXV, tăbliță, partea anterioară-revers.

Foto 6. Tărtăria-*Gura Luncii*, jud. Alba, 2014, groapa C LXV, tăbliță, partea anterioară-revers.

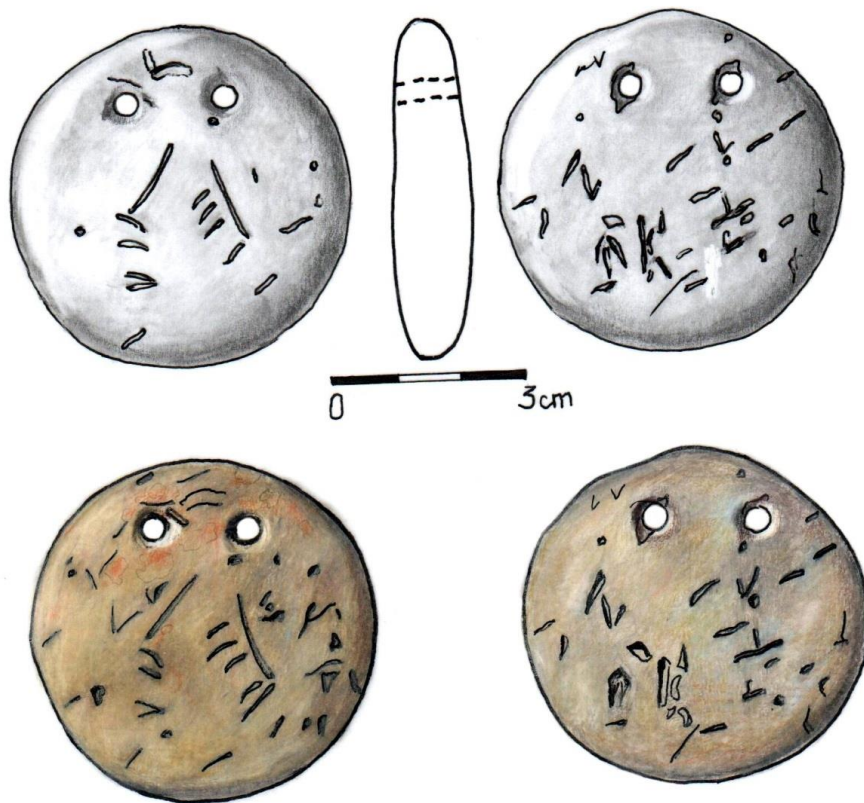

Fig. 2. Tărtăria-*Gura Luncii*, jud. Alba, 2014, groapa C LXV, „tăblița secretă”.

Semnele părții din față-avers (stânga, după cum privim ilustrația) – în accepțiunea noastră – au fost realizate prin incizii foarte fine (**foto 3-4; fig. 2**). Credem că procedura este realizată în această manieră, foarte fină, „secretă”, pentru a feri simbolurile de privitorii prea îndrăzneți, pentru a „le ascunde povestea”. De aici și caracterul sacru, dar – în același timp – secret, al „comunicării”.

Partea anterioară-revers a piesei (dreapta după cum privim ilustrația) – după noi – este ornamentată cu impresiuni-tăieturi scurte, aparent neorganizate, fără a ascunde o simbolică evidentă. Mai observăm și incizii mai late și mai puțin adânci, care pot fi interpretate în corelație cu primele. Vedem aceeași modelare neglijentă a suprafeței piesei (impresiunile degetelor se păstrează evident pe ambele fețe, dar și pe marginea tăbliței).

Pentru a vedea cât mai bine aceste intervenții intenționate am preferat publicarea cu fotografiile cu rezoluție mare și sub expunere diferită la lumină. Rezultatul desenat al unei astfel de vizionări se observă (cel puțin pentru ornamentele incizate) la **fig. 2**. Am preferat să renunțăm – în ilustrarea grafică – la „ornamentele” obținute prin modelare, acestea fiind evidente în fotografii.

În acest moment al interpretării observăm că piesa este ornamentată prin mai multe tipuri de tehnici de realizare: incizii fine foarte înguste (pe față-avers) sau mai late (pe spate-revers), incizii-tăieturi pe spate, impresiuni cu degetul (organizate evident pe toată proximitatea maximă și latura acesteia) și o impresiune alungită, sub forma literei V, vizibilă pe partea din față-avers. Aceste adâncituri se observă pe fotografiile (**foto 3-6**). Nu s-au exprimat și grafic, deoarece ar fi „umplut” mult prea mult desenul.

Pe aversul piesei (și o descriem după varianta colorată, vizibilă mai bine datorită folosirii la expunere a unei lumini puternice, laterale și a măririi accentuate a calității imaginii; dreapta după cum privim ilustrația) se văd, din loc în loc, pe extremitatea laterală, semne despărțitoare sub forma unor tăieturi scurte și puncte realizate prin impresare, V-uri răzlețe – pe partea din dreapta, impresiuni triunghiulare – și, în partea centrală, două incizii dispuse în unghi de aproximativ 45°. Cea din dreapta are spre interior 5 incizii, iar cea din stânga este „continuată” cu patru incizii (două paralele și un „V”). Este o compoziție intenționată, evidentă, care este extrem de asemănătoare cu altele din cultura Turdaș (încadrate cronologic și cultural în cultura Turdaș, faza a doua, către sfârșitul acesteia)²⁰. Acum, când privim cu alți ochi descoperirile mai vechi de la Turdaș, vedem că acest element de comunicare este prezent în număr mare în situl pomenit²¹.

În paranteză fie spus, la Turdaș găsim analogii aproape perfecte și la simboluri prezente pe tăblița rotundă de la Tărtăria (sfertul din dreapta, deasupra)²². La fel și așa-zisa „cupă” de pe tăblița patrulateră perforată din același sit (registru din dreapta, jos)²³. Și iată că la Turdaș-*Luncă* s-au descoperit încă din secolul XIX, și s-au publicat în secolul XX, multe dintre semnele cuprinse pe celebrele tăblițe de la Tărtăria.

Pe poarta posterioară-revers a piesei (și o descriem, în principal, după varianta colorată, vizibilă mai bine datorită folosirii unei lumini puternice, laterale și a măririi accentuate a calității imaginii, dreapta după cum privim ilustrația) se văd, din loc în loc, către extremitatea laterală, semne despărțitoare sub forma unor tăieturi scurte, puncte realizate prin impresare dispuse către

²⁰ Luca 2001, „Vasul cu case”, p. 85, fig. 26/5; nivelul II – superior, cultura Turdaș II, final.

²¹ Roska 1941, Abb. CXXXIV/3-6, 8, 12.

²² Roska 1941, Abb. CXXXV/15.

²³ Roska 1941, Abb. CXXIX/11 – sus.

părțile laterale, V-uri răzlețe, dar și compoziții (pe jumătatea inferioară) cu posibile conotații antropomorfe (două) și un altul asemănător, tot antropomorf?

Ne oprim aici cu investigația piesei și v-o propunem spre meditație și analiză. Poate că aceasta – alături de tăblița descoperită la Turdaș-*Luncă*²⁴ – va face mai multă lumină în controversata problemă a modului de transmitere a informației în perioada neolitică.

**PREHISTORIC SIGNS AND SYMBOLS IN TRANSYLVANIA (1).
"THE SECRET TABLET".
NEOLITHIC AND ENEOLITHIC SETTLEMENTS FROM TĂRTĂRIA-“GURA
LUNCII” (ALBA COUNTY)**

ABSTRACT

The last research at neolithic settlement Tărtăria “Gura Luncii” (Alba County) Roumania, 2014 revealed a special discoveries in feature C. LXV: unburned ceramic tablet with intentionally signs and some sacred symbols, the same as the discovery made by the Archaeologist Vlăssă in 1961.

FIGURE CAPTION

Fig. 1. Tărtăria „Gura Luncii” Alba County, 2014 Pit C. LXV and details about researched area (green color).

Fig. 2. Tărtăria „Gura Luncii” Alba County, 2014, Pit C. LXV, “The secret tablet”.

Photo 1. Tărtăria „Gura Luncii” Alba County, Pit C. LXV (before excavation).

Photo 2. Tărtăria „Gura Luncii” Alba County, 2014, Pit C. LXV (after excavation).

Photo 3. Tărtăria „Gura Luncii” Alba County, 2014, Pit C. LXV, avers side of the tablet.

Photo 4. Tărtăria „Gura Luncii” Alba County, 2014, Pit C. LXV, avers side of the tablet.

Photo 5. Tărtăria „Gura Luncii” Alba County, 2014, Pit C. LXV, revers side of the tablet.

Photo 6. Tărtăria „Gura Luncii” Alba County, 2014, Pit C. LXV, revers side of the tablet.

---

²⁴ Luca *et alii* 2009.

Bibliografie:

- Dumitrescu-Chioar *et alii* 2014
- Fl. Dumitrescu-Chioar, S. A. Luca, C. I. Suciuc, „Excavations from 2010 at Tărtăria-**Gura Luncii**, Alba County”, Joan Marler (ed.), *Fifty Years of Tărtăria Excavations. Festschrift in Honor of Gheorghe Lazarovici*, Sebastopol, USA, 2014, p. 28-34.
- Horedt 1949
- K. Horedt, „Săpături privitoare la epoca neo și eneolitică”, *Apulum*, 3, 1949, p. 44-69.
- Lazarovici 2009
- Gh. Lazarovici, „Are the Tărtăria tables a “Enigma”, *Signs and Symbols from Danube Neolithic and Eneolithic, Proceedings* ”Signs and Symbols from Danube Neolithic and Eneolithic, Sibiu, 2009, p. 41-56.
- Lazarovici 2010
- C.-M. Lazarovici, „Clay Bread and Tablets with Signs and Symbols”, *The Journal of Archaeomythology*, 6, 2010, p. 62-70.
- Lazarovici, Kalmar 1991
- Gh. Lazarovici, Z. M. Kamar, *Tărtăria*, Cluj-Napoca, 1991.
- Lazarovici, Merlini 2005
- Gh. Lazarovici, M. Merlini, „New archeological data referring to Tărtăria Tables”, *Documenta Praehistorica*, 32, 2005, p. 205-219, Ljubljana.
- Lazarovici, Merlini 2008
- Gh. Lazarovici, M. Merlini, „New information and the role of the Tărtăria discoveries”, *The Danube Script: Neo-eneolithic Writing in Southeastern Europe. Exhibition catalogue*, Sibiu, 2008, p. 39-52.
- Lazarovici *et alii* 2011
- Gh. Lazarovici, C.-M. Lazarovici, M. Merlini, *Tărtăria and the sacred tablets*, Cluj-Napoca, 2011.
- László 2009
- A. László, „Some aspects of the Tărtăria Issue”, *Signs and Symbols from Danube Neolithic and Eneolithic, Proceedings* ”Signs and Symbols from Danube Neolithic and Eneolithic, Sibiu, 2009, p. 57-66.
- Luca 1993
- S. A. Luca, „A new special discovering from Turdaș”, *Banatica*, 12, 1, 1993, p. 21-23, Reșița.
- Luca 2001
- S. A. Luca, *Așezări neolitice pe valea Mureșului (II). Noi cercetări arheologice la Turdaș-Luncă. I. Campaniile anilor 1992-1995*, Bibliotheca Musei Apulensis, 17, Sibiu, 2001.
- Luca 2003
- S. A. Luca, „New Discoveries of the Neolithic and Aeneolithic fine arts at Tărtăria and Lumea Nouă, Alba County, and matters concerning their typology and chronology”, *Acta Terrae Septemcastrensis*, 2, 2003, p. 20-43, Sibiu.
- Luca (ed.) 2009
- S. A. Luca (ed.), *Signs and Symbols from Danube Neolithic and Eneolithic, Proceedings* ”Signs and Symbols from Danube Neolithic and Eneolithic, Sibiu, 2009.

- Luca *et alii* 2009 - S. A. Luca, C. I. Suci, A. Luca, „Incised amulet from Turdaș-**Luncă** archaeological excavation”, *Signs and Symbols from Danube Neolithic and Eneolithic, Proceedings* ”Signs and Symbols from Danube Neolithic and Eneolithic, Sibiu, 2009, p. 67-76.
- Luca *et alii* 2009a - S. A. Luca *et alii*, “Tărtăria, com. Săliște, jud. Alba. Punct: **Gura Luncii**”, *Cronica Cercetărilor Arheologice*, Târgoviște, 2009, p. 135-136.
- Luca *et alii* 2011 - S. A. Luca *et alii*, “Tărtăria, com. Săliște, jud. Alba. Punct: **Gura Luncii**”, *Cronica Cercetărilor Arheologice*, Sibiu, 2011, p. 135.
- Luca *et alii* 2012 - S. A. Luca *et alii*, “Tărtăria, com. Săliște, jud. Alba. Punct: **Gura Luncii**”, *Cronica Cercetărilor Arheologice*, Craiova, 2012, p. 206.
- Luca (coord.) 2015 - S. A. Luca (coord.), *Cercetări arheologice preventive la Tărtăria-Gura Luncii, județul Alba*, în pregătire (2015).
- Marler (ed.) 2008 - J. Marler (ed.), *The Danube Script: Neo-enolithic Writing in Southeastern Europe. Exhibition catalogue*, Sibiu, 2008.
- Marler (ed.) 2014 - J. Marler (ed.), *Fifty Years of Tărtăria Excavations. Festschrift in Honor of Gheorghe Lazarovici*, Sebastopol, USA (2014).
- Marler, Dexter (eds.) 2009 - J. Marler, M. R. Dexter (eds.), *Signs of Civilisation. Neolithic Symbol System of Southeast Europe, Proceedings from the International Symposium. Signs of Civilisation*, Novi Sad, Serbia, 2009.
- Maxim 1999 - Z. Maxim, *Neo-eneoliticul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1999.
- Maxim, Marler, Crișan (eds.) 2009 - Z. Maxim, J. Marler, V. Crișan (eds.), *The Danube Script in light of the Turdaș and Tărtăria discoveries. Exhibition Catalogue*, Cluj-Napoca, 2009.
- Merlini 2009 - M. Merlini, *An Inquiry into the Danube Script*, Sibiu, 2009.
- Merlini, Lazarovici 2008 - M. Merlini, Gh. Lazarovici, „Settling discovering circumstances, dating and utilization of the Tărtăria Tables”, *Acta Terrae Septemcastrensensis*, 7, 2008, p. 111-196, Sibiu.
- Orosz 1908 - Orosz, „Ujabban fölfedezett erdélyi őstelepec”, *Erdélyi Múzeum*, 25, 1908, Cluj, p. 259.
- Paul 2007 - I. Paul, *Enigma Tăblițelor de la Tărtăria – schiță preliminară*, Ceremonia de acordare a titlului de doctor Honoris Causa a Universității de Vest Timișoara, 23 mai 2007.
- Qasim 2013 - E. Qasim, „Die Tartaria-Täfelchen – eine Neubewertung“, *Das Altertum*, 58, 2013, p. 307-318.
- Roska 1941 - M. Roska, *Die Sammlung Szófia von Torma*, Cluj, 1941.

-
- Vlassa 1963 - N. Vlassa, „Chronology of the Neolithic in Transylvania in the light of the Tărtăria Settlement’s Stratigraphy”, *Dacia*, N.S., 7, 1963, p. 485-494.
- Vlassa 1976 - N. Vlassa, „Probleme ale cronologiei neoliticului mijlociu în lumina stratigrafiei aşezării de la Tărtăria”, *Neoliticul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1976, p. 28-44.
- Vlassa 1976a - N. Vlassa, „Contribuții la problema racordării cronologiei relative a neoliticului Transilvaniei la cronologia absolută a Orientului Apropiat”, *Neoliticul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1976, p. 161-198.
- Zanotti 1983 - G. D. Zanotti, “The Position of the Tărtăria Tablets within the Southeast European Cooper Age”, *JSTOR*, 87, 2, 1983, p. 209-213.